

Kontinuerlig uppföljning och utvärdering av språk och kommunikation

Barn i förskoleåldern ingår i olika läs- och skrivsammanhang som har betydelse för hur de på sitt eget sätt utvecklar grundläggande färdigheter om språk, läsning och skrivning. Förskolans och förskoleklassens ”strävansmål” kan ses som en önskvärd kvalitetsutveckling av verksamheten. Utvärderingen ska synliggöra om det finns möjligheter för barnen att utvecklas i den riktning som målen att sträva mot anger. Det handlar om att följa upp hur barnen interagerar med den miljö som de vistas i och om det sker någon tal- och skriftspråklig utveckling bland barnen med utgångspunkt i den verksamhet som bedrivs i respektive förskola. För att analysera den kommunikativa miljön i förskola och förskoleklass kan följande frågor användas. Frågorna ingår i en utvärderingsstudie genomförd på uppdrag av Skolverket.

Vilka kommunikativa mönster framträder i vår barngrupp?

Hur kommunicerar vi vuxna sinsemellan och med barnen?

Hur kommunicerar barnen med oss vuxna och varandra?

Hur används vardagliga sammanhang till pedagogisk dialog?

På vad sätt kan omsorgssituationer, måltider och påklädning organiseras så att emotionella, meningsskapande och utvidgande dialoger kan komma till uttryck?

Vilka initiativ till samtal tas av vuxna och på vad sätt svarar vuxna på barnens försök till samspel?

Finns det barn som inte involveras i samspel? I vilken utsträckning används instruktioner och förmaningar som kommunikationsform? Hur definieras, tolkas och omskrivs det som barnen uttrycker verbalt och med sitt sätt att vara?

På vad sätt görs språk till ett redskap för inflytande för barnen?

I vilken utsträckning bidrar verksamheten till att barnen uttrycker och möter varandras tankar och åsikter? I vilken utsträckning sker kommunikationen så att den stödjer barnens respekt för sig själv och andra? (Johansson, 2003, s. 226)

Ovanstående frågor handlar om samspel och talspråklig kommunikation utifrån barns behov och rättigheter att bli lyssnad på, få komma till tals och bli respekterad både av barn och vuxna.

Analys av textmiljön

Utöver den talspråkliga kommunikationen kan arbetslag också utvärdera hur textmiljön ser ut: hur text/bild används i barngruppen för att dokumentera skriftspråkandet i vardagen såsom samspel mellan barn, lärare och den skriftspråkliga miljön för att barn tidigt ska bli uppmärksamma på hur skriftspråket används i ett kommunikativt sammanhang som en *berättande textmiljö*. Förskolans textmiljö kan granskas utifrån följande frågor:

Finns det texter som kommunicerar ett meddelande?

Används skriftspråket för att kommunicera och överskrida tid och rum? Finns det ett tydligt budskap i text/bild för att barnen ska bli involverade i ett skriftspråkligt sammanhang?

Relaterar texterna på ett tydligt sätt till barnens erfarenheter och de sammanhang som barnen är involverade i?

Anknyter texter/bilder till sådant som barnen har varit med om eller till sådant som de ska göra? Berättar och tydliggör texterna vad som pågår i förskolan så att barnen kan förstå det?

Används texterna på ett naturligt sätt i det dagliga samspelet?

Ger texterna/bilderna barnen möjlighet att agera mer oberoende som att ta fram eller lägga tillbaka något material? Arrangeras texter/bilder, barnböcker, skrivmaterial/papper funktionellt, lättillgängligt och inbjudande för barnen?

Gustafsson, K. & Mellgren, E. (2005) *Barns skriftspråkande att bli en skrivande och läsande person.* (Göteborg Studies in Educational Sciences 227). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Johansson, E. (2003). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan.* Stockholm: Skolverket.

Uppföljning av barnets tal- och skriftspråkslärande

I utvärderingen av det egna arbetet måste man förhålla sig till och följa upp barnens lärandeprocess. Hur samspelar barnen och hur utmanas de av förskolemiljöns tal- och skriftspråkliga sammanhang? Hur kan verksamheten tillrättaläggas för att barnets lärandeprocess ska fortskrida i linje med uppdraget? Ett observationsunderlag har utarbetats för att förskollärare kontinuerligt ska kunna följa barnets lärande och utveckling i förskolan inom området Språk och kommunikation

I observationsmaterialet kring *Språk och kommunikation* ([länk till dokumentet](#)) har arbetslagets egna iakttagelser dokumenterats vid minst två tillfällen/barn och år. Syftet är i första hand att följa barnets lärande över tid och anpassa verksamheten efter det enskilda barnets och gruppens behov. För att säkerställa kvaliteten kan lärarna behöva uppdatera sin kompetens inom området, eftersom det tillkommit mycket forskning inom detta område under senare år.

Observationsunderlaget har visat sig fungera som ett stöd för en pedagogisk dokumentation och uppföljning av barns lärande i verksamheten. För att säkerställa en vetenskaplig kvalitet krävs dock en mer omfattande utbildning av lärarna. Dokumentet innehåller olika kommunikativa processer som innefattar en rad observerbara aspekter. Observationerna ska uttryckas i ord och beskriva i vilket/vilka sammanhang de görs och på vilket sätt och hur de utfaller. I detta sammanhang är materialet i första hand tänkt att användas i en longitudinell forskningsstudie, men kan också användas i andra sammanhang.

– Språkliga initiativ

Beskriv på vilket/vilka sätt barnet tar initiativ för att kommunicera verbalt eller på något annat sätt när barnet t ex vill göra sig förstådd; pekar på föremål, ögonkontakt, mimik, gestikulerar, använder ljud; säger ord/meningar etc. Ge också exempel och beskriv i vilket sammanhang det sker och med vem/vilka (om det är barn eller vuxna).

– Språklig kreativitet

Beskriv barnets språkliga kreativitet t ex hur barnet vid behov skapar egna ord; leker med ord, leker med ljud etc. Det kan vara uttryck som han/hon behöver för att uttrycka något t ex *fickla* – lysa med en ficklampa, *ta inte det slutna* i betydelsen ta inte all mjölk som finns kvar i mjölkpaketet. Andra exempel kan vara underfundiga rim, egna sånger, nonsensord etc.

– Språkligt samspel

Beskriv på vilket/vilka sätt barnet samspelar/deltar i kommunikativa sammanhang som lek och organiserade aktiviteter, leker rolllekar, frågar, (deltar i samspel, berättar spontant, berättar på uppmaning, berättar med vuxenstöd etc.). Ge exempel och beskriv sammanhanget med vem/vilka (om det är barn eller vuxna).

– Lyssnande

Beskriv barnets lyssnande t ex ögonkontakt, förstår och följer en instruktion, ställer frågor för att få veta mer när någon berättar något; visar intresse för att lyssna på sagor och sånger/rim med bilder/utan bilder etc.

– **Ordförråd och ordförståelse**

Notera om barnet: förstår namn/föremål, verb, pronomen, samlingsbegrepp t ex djur, lägesord t ex under, över etc. tidsord t ex nu, sedan etc. och/eller använder sig av ord såsom: hund, bil, krita, mat, mjök, skor, äta, cykla, jag, min etc.; förstår eller använder sig av beskrivande ord såsom: lång, kort, färger, varm, kall etc. Använder lägesord som t ex dockan ligger i vagnen; bilen är inne i garaget; mössan ligger under bänken; en stor buss; pappa kommer sedan etc.; ordningstal som den första/etta, andra.; antalsord som en/ett, två, många etc.

– **Skriftspråkliga initiativ, uttrycker eller visar intresse för att rita och skriva**

Notera olika aktiviteter med papper och penna/kritor – vad ritat och/eller skriver barnet t ex sitt eget namn/ord/bokstäver/siffror etc. Barnet förstår att man kan kommunicera med hjälp av skrift, ritat/skriver meddelanden till sig själv och/eller andra. Symboler i leken, hjärtan till någon man tycker om. För att kunna följa barnet över tid samla gärna på skrivalster. Glöm inte att beskriva sammanhanget!

– **Läsning/visar intresse för att läsa/läser**

Barnet känner igen symboler, namn, t ex Mac Donalds) och enstaka ord. I bilder och texter uppmärksammar barnet enstaka ord skyltar, varumärken, bokstäver etc. Visar intresse för böcker, bläddrar i böcker; läser/bildtolkar, tittar på och pratar till bilderna; läser/berättar texten muntligt i dialogform med en vuxen/kamrat; återberättar sagor och berättelser; följer boken vid berättandet. Beskriv också på vilket sätt barnet umgås med texter, böcker etc.

– **Språklig och fonologisk medvetenhet**

Kan rimma tillsammans med andra barn eller vuxna; rimmar själv spontant och skiljer på språkets innebörd och form. Har förståelse för att ord är en symbol för ett fenomen (hund) och varumärken (t ex Mac Donalds), att ett ord har en innebörd dvs. ordet “ hund“ har en betydelse. Förstår att ljudet “ aaa“ symboliseras av bokstaven A/a i det talade språket. Förstår metalingvistiska begrepp, det vill säga de ord man använder för att prata om språket (ord, mening, bokstav etc.). Beskriv i vilka sammanhang som barnet distanserar sig från språkets innebörd till dess form.

– **Skriftspråklig medvetenhet**

Barnet förstår varför man skriver och läser, och hur man lär sig att skriva och läsa.

Beskriv vilken idé barnet har om varför det är bra att kunna skriva och läsa. Beskriv också hur barnet uttrycker att han/hon kan lära sig eller har lärt sig att skriva och läsa. Skriv gärna ner exempel på det som barnet säger i detta sammanhang.

